371.015
Л57

1633/-р

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ЛИЛА Магдалина Василівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ УСПІШНОГО ЗАСВОЄННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНЯМИ СЬОМИХ-ДЕВ"ЯТИХ КЛАСІВ

/ на матеріалі англійської мови /

19.00.07 - педагогічна і вікова психологія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

БІБЛІОТЕКА
УДПУ ім. М. П. Драгоманова

Київ - 1996

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова
100313368

Д 984.030.221.7
+ Ч 426.17 Ан

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор Скрипченко Олександр Васильович.

Офіційні опоненти – доктор психологічних наук, професор Чепелєва Наталія Василівна;

– кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Пінькова Марія Іванівна.

Провідна установа – Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди.

Захист відбудеться "17" IV 1997 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.01.33.08 при Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова за адресою 252030,м.Київ-30, вул. Пирогова,9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "___"_____ 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Л.В.Долинська.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

А к т у а л ь н і с т ь проблеми. Комплексне дослідження факторів успішного засвоєння знань набуває в наш час особливої ваги у зв"язку із соціальним замовленням на пошуки нових форм і методів навчання, які забезпечують глибоке і міцне опанування учнями основами наук, в тому числі і іноземної мови.

У сучасних умовах знання іноземних мов стає життєво необхідним. Цьому сприяють соціально-економічні та політичні позитивні зміни, розширення зв"язків із зарубіжними державами. Важливе значення для оволодіння іноземною мовою школярами має знання вчителем дії психологічних факторів на особистість учня та його успішність.

Проблема засвоєння учнями знань не нова. Вона не раз ставилася і по-різному формулювалася і вирішувалася в психології.

Психологічною основою системи навчання і виховання є теорія розвиваючого навчання / П.П.Блонський, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, В.В.Давидов, Г.С.Костюк/.

У працях І.Л.Баскакової, Р.П.Лаптєвої, Г.М.Зараковського, Т.В.Мазур, Б.П.Невельського та ін. показана роль окремих властивостей уваги у процесі навчання.

Питанням запам"ятовування, збереження і відтворення матеріалу займалися Л.В.Занков, П.І.Зінченко, О.М.Леонтьєв, А.О.Смірнов, С.Б.Гонсировська, А.В.Григоніс, Л.С.Кузьміна та ін.

Суттєвий вклад у вирішення завдання підвищення успішності засвоєння знань вносять дослідники в галузі психології і методики навчання іноземної мови: А.А.Алхазішвілі, В.А.Бухбіндер, Л.Ш.Гегечкорі, О.І.Зимня, М.В.Ляховицький, О.І.Вишневський, С.Ю.Ніколаєва та ін.

Соціальна значущість, недостатність теоретичних і особливо експериментальних робіт з багатомірного системного вивчення

проблеми впливу психологічних факторів на опанування іноземної мови з позицій вікової специфіки обумовлюють актуальність та визначили вибір теми нашого дослідження: "Психологічні фактори успішного засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів іноземної мови /на матеріалі англійської мови/.

Вибір для вивчення школярів сьомих-дев"ятих класів зумовлений даними широкого опитування учителів, їх експертних оцінок, які свідчать, що найбільш свідоме ставлення до вивчення іноземної мови розпочинається саме в учнів цієї вікової групи.

О о "е к т дослідження - сукупність психологічних факторів, які впливають на засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів іноземної мови.

П р е д м е т дослідження - процес засвоєння англійської мови учнями сьомих-дев"ятих класів.

М е т а роботи полягала у дослідженні взаємозв"язку та динаміки провідних психологічних факторів успішного засвоєння англійської мови учнями сьомих-дев"ятих класів та виявленні педагогічних умов оптимізації цього процесу.

В основу дослідження було покладено п р и п у щ е н н я про те, що вплив психологічних факторів на успішність засвоєння іноземної мови має неоднозначний і динамічний характер. Гадаємо, що можна визначити провідні фактори, які мають найбільше значення для учнів цих класів в опануванні англійської мови та умови підвищення ефективності процесу навчання, однією з яких є диференціація та індивідуалізація завдань.

У відповідності з метою та гіпотезою визначено з а в д а н н я дослідження:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теорії і на практиці;

- визначити провідні психологічні фактори, що впливають на

успішне засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів іноземної мови;

- виявити динаміку впливу цих факторів на успішне засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів англійської мови;

- розробити та апробувати систему диференційованих завдань для успішного засвоєння англійської мови в кожному з експериментальних класів.

М е т о д о л о г і ч н о ю і т е о р е т и ч н о ю о с н о в о ю дослідження є Закон про освіту, Державна національна програма "Освіта" /Україна XXI ст./, концепція поетапного формування розумових дій /П.Я.Гальперін, Н.Ф.Тализіна/, положення вітчизняних психологів про навчальну діяльність учнів у процесі засвоєння іноземної мови /О.І.Вишневський, М.В.Ляховицький/.

М е т о д и дослідження: теоретичний аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури з теми дослідження; вивчення і узагальнення досвіду роботи вчителів іноземної мови із організації навчання учнів сьомих-дев"ятих класів англійської мови; спостереження, анкетування школярів, батьків, учителів; бесіди із ними; констатуючий та формуючий експерименти; статистичні методи обробки отриманих даних.

Дослідження здійснювалося протягом 1992-1996 рр. в школах міста Переяслава-Хмельницького та Закарпаття. Дослідженням було охоплено 234 учні та 12 вчителів англійської мови.

Н а у к о в а н о в и з н а дослідження полягає в системному аналізі провідних психологічних факторів успішного засвоєння англійської мови учнями сьомих-дев"ятих класів; виявленні динаміки цих факторів /в залежності від віку підлітків/; розкритті взаємозв"язку між досліджуваними факторами; виявленні рівнів сформованості навичок аудіювання, говоріння, читання

англійською мовою учнів експериментальних класів.

О с о б и с т и й в н е с о к автора полягає в розробці системи диференційованого навчання англійської мови учнів сьомих-дев"ятих класів.Складовими цієї системи є: здійснення послідовного взаємозв"язку між усіма видами мовленнєвої діяльності у процесі реалізації індивідуалізованого підходу з врахуванням провідних психологічних факторів успішного засвоєння знань з іноземної мови учнями сьомих-дев"ятих класів.

Т е о р е т и ч н е з н а ч е н н я дослідження полягає в розширенні і поглибленні наукових знань для розкриття психологічних механізмів успішного засвоєння знань з іноземної мови.Визначені умови оптимізації процесу опанування учнями англійської мови в школі,основними з яких є диференціація та індивідуалізація навчання.

П р а к т и ч н е з н а ч е н н я роботи полягає у можливості впровадження запропонованої системи підвищення ефективності навчання англійської мови учнів сьомих-дев"ятих класів у роботу вчителів загальноосвітніх шкіл,методистів та викладачів вузів; при складанні підручників,читанні лекцій з психології та методики викладання іноземної мови у педагогічних інститутах.

Н а д і й н і с т ь і в і р о г і д н і с т ь наукових результатів забезпечується застосуванням комплексу методик,адекватних поставленій меті,реалізацією системного підходу до дослідних даних,теоретичним обґрунтуванням вихідних положень,застосуванням статистичних методів обробки даних.

На з а х и с т виносяться положення про те,що:

- на успішне засвоєння школярами іноземної мови впливають різні,але взаємопов"язані,психологічні та педагогічні

фактори;

- психологічні фактори, які визначають успіхи учнів сьомих-дев"ятих класів з англійської мови слід розглядати як складну динамічну систему, котра характеризується внутрішньофункціональними зв"язками;

- у процесі навчання іноземної мови педагогічні фактори переважно діють через психологічні;

- диференційоване навчання з індивідуалізованим підходом до засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів англійської мови буде ефективнішим, коли уроки і домашні завдання будуть спрямовані на розвиток мислення, уваги та пам"яті школярів.

А п р о б а ц і я т а з а с т о с у в а н н я результатів дослідження.

Основні ідеї та попередні результати досліджень доповідалися і отримали схвалення на науково-практичних республіканських, міжрегіональних, міжвузівських конференціях у м. Переяславі-Хмельницькому / Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти. 1992; Переяславська земля та її місце у розвитку української нації, державності й культури. 1992 /, Умані / Психолого-педагогічні основи формування особистості педагога оновленої національної школи. 1992 /, на засіданнях кафедри психології УДПУ ім. М.П.Драгоманова та кафедри іноземних мов Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С.Сковороди, на семінарах для вчителів іноземної мови м. Переяслава-Хмельницького та в школах Закарпаття.

С т р у к т у р а дисертації обумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, висновків,

списку використаної літератури, додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, визначаються об"єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження, розкривається гіпотеза, наукова новизна, теоретична і практична значущість дослідження, визначаються основні положення, які виносяться на захист, наводяться дані щодо апробації і впровадження в практику результатів дослідження.

У першому розділі "Стан проблеми, теоретичні підходи і методи дослідження" міститься розгляд теоретичних підходів до проблеми успішного засвоєння знань з іноземної мови у зарубіжній та вітчизняній психології, огляд досліджень присвячених вивченню психологічної сутності провідних факторів, що впливають на успішність у навчанні, підходів та тенденцій у розвитку сучасних уявлень про опанування іноземної мови школярами.

Проблема успішного засвоєння знань знаходиться в основі цілеспрямованої дослідницької роботи багатьох науковців.

Починаючи з 1950-их років і протягом наступних кількох десятиліть група психологів / Д.М.Богоявленський, В.І.Зикова, З.І.Калмикова, А.І.Ліпкіна, І.С.Якиманська та ін. / під керівництвом Н.О.Менчинської, досліджували питання психології засвоєння та застосування знань учнями молодших класів. При цьому під засвоєнням вони розуміли пізнавальну діяльність, в яку включали не лише мислительні процеси, але і почуття, волю і т.д. Вчені вказували на те, що засвоєння можливе лише за умови, коли учень працює з навчальним матеріалом; в процесі застосування знань не лише розкриваються нові суттєві сторони факторів і явищ, які не помічалися раніше, але і виробляю-

ться прийоми мислительної діяльності, створюються навички мислити.

Автори концепції поетапного формування розумових дій / П.Я.Гальперін, Н.Ф.Тализіна /, дотримуючися основних поглядів Л.С.Виготського та О.М.Леонтьєва, засвоєння знань розглядають як процес, що забезпечується засвоєнням дій з використанням чи виділенням ознак, які характеризують поняття.

У працях З.І.Калмикової / 1981 /, Т.В.Єгорової / 1973 /, В.І.Зінкової / 1971 /, С.О.Ізюмової / 1986 / доводиться наявність залежності між учінням та індивідуальними особливостями пам"яті, яка спостерігається в тому, що у школярів із більш високою успішністю простежується краще розвинута пам"ять.

С.Л.Рубінштейн вказував на те, що процес засвоєння знань не зводиться до пам"яті чи запам"ятовування. У нього включаються сприйняття матеріалу, його осмислення, запам"ятовування і те оволодіння, яке дає можливість вільно користуватися ним у різних ситуаціях.

Одночасно П.П.Блонський підкреслював, що засвоєння знань тісно пов"язане з розвитком вербальної і логічної пам"яті, а процес розуміння, що є одним із компонентів структури засвоєння знань, залежить від досконалості пам"яті, завданням якої є актуалізація наявних знань, які служать опорою розуміння.

У психолого-педагогічній літературі є також ряд досліджень, які безпосередньо присвячені розкриттю психологічних особливостей засвоєння іноземної мови. І.М.Берман, В.А.Бухбіндер, В.Штраус вважають, що опанування учнями іноземної мови в умовах школи - це процес учіння, метою якого є засвоєння

навчальної інформації про мову, опанування мовленнєвими діями і в цілому мовленнєвою діяльністю. Цей процес учіння здійснюється через внутрішній світ особистості, при взаємодії цілого комплексу психологічних факторів, які визначають успішність навчальної діяльності учня і ефект навчання.

Згідно думки Г.В.Рогової, Ф.М.Рабінович, Т.Є.Сахарової, вивчення іноземної мови дає учням можливість оволодіти новими засобами сприймання і вираження думок про предмети, явища, їх зв"язки і відношення.

У працях О.М.Леонтьєва проблема ставлення школярів до учіння розкривається через поняття особистісного смислу засвоєння знань і навчальної діяльності в цілому.

У 1980-90-их роках у руслі гуманістичного підходу проведено глибоке і багатоаспектне вивчення мотиваційної сфери особистості учнів, структури мотивації, її якісних характеристик, діагностики і умов формування. Вітчизняна психологія розглядає засвоєння знань як складну діяльність учнів, виконання якої у великій мірі залежить від мотивів, які спонукають школяра до засвоєння цих знань, від ставлення учнів до їх засвоєння, що звичайно пов"язано, але не зовсім співпадає, із загальними мотивами учіння, зі ставленням до навчальної діяльності в цілому.

У плані організації комплексного вивчення факторів, які впливають на засвоєння знань, є ряд досліджень, близьких до проблеми, якою ми займалися. Ми маємо на увазі комплексні дослідження одних і тих же дітей протягом багатьох років. Так досліджено роль сенсомоторики, пам"яті, мислення, уяви О.В.Скрипченком; системне вивчення розвитку мислительних операцій аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, кон-

кретизації Т.М.Лисянською; системно-психологічний аналіз факторів засвоєння російської орфографії в умовах білінгвізму Л.І.Король; дослідження психологічних основ самоконтролю та саморегуляції учнів у процесі навчання іноземної мови Л.М.Деркач; вплив соціально-педагогічних факторів на ставлення молодших школярів до учіння Л.О.Скрипченко; загальні принципи комплексного дослідження і системного підходу на різних матеріалах засвоєння знань і формування комунікативних умінь у різних вікових групах розроблено в роботах О.Ф.Бондаренка,В.А.Семиченко,Н.В.Чепелєвої: дослідження психологічних факторів успішного засвоєння математики учнями п"ятих-шостих класів О.П.Кисіль та ін.

Аналіз вказаних досліджень показав,що розв"язання проблеми успішного засвоєння знань вимагає комплексного дослідження всіх факторів,що впливають на цей процес,а тому вивчення лише одного-двох з них,як це проводилося в окремих роботах,є недостатнім.Разом з тим ми розуміємо неможливість одночасного розгляду всіх ймовірних психологічних,педагогічних і соціальних факторів,а тому зупинилися на вивченні дії комплексу психологічних,зокрема основних пізнавальних процесів / сприймання,пам"яті,мислення / та уваги,яка незмінно присутня в кожному із них.

У другому розділі " Експериментальні дослідження психологічних факторів успішного засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів іноземної мови " описані методи та результати проведених досліджень шкільної успішності учнів середнього підліткового віку з англійської мови,методи визначення розвитку уваги, мислення,пам"яті,зіставлена шкільна успішність з інтелектуальним розвитком учнів,аналізуються результати дослідно-експери-

ментальної роботи.

При організації і проведенні досліджень був здійснений системний підхід, який полягав у розкритті взаємозв"язку навчальної успішності школярів з розвитком у них уваги, мислення, пам"яті, виявленні динаміки впливу психологічних факторів на засвоєння англійської мови учнями сьомих-дев"ятих класів.

За показниками розвитку обсягу мовно-зорової уваги учні дев"ятих класів, як і слід було очікувати, перевищували семикласників у 1,2 рази. Виявилися значні індивідуальні відмінності у розвитку обсягу мовно-зорової уваги школярів. Діапазон індивідуальних відмінностей семикласників був ширший /± 31/, ніж у дев"ятикласників /± 27/. Показники розвитку мовно-слухової уваги учнів сьомого класу становлять 59, а дев"ятого класу-69, тобто розвиток обсягу мовно-слухової уваги у школярів дев"ятих класів переважив у 1,2 рази. Діапазон індивідуальних відмінностей за цим показником у семикласників становив ± 28, а у дев"ятикласників ± 19, тобто в учнів дев"ятих класів він був вужчим у 1,5 рази.

Отже, з віком школярів сьомих-дев"ятих класів збільшується обсяг мовно-зорової та мовно-слухової уваги, а діапазон індивідуальних відмінностей звужується.

Для зіставлення розвитку обсягу уваги учнів із успішністю з англійської мови був здійснений кореляційний аналіз. Коефіцієнт рангової кореляції між розвитком обсягу уваги і навчальною успішністю школярів сьомих класів з іноземної мови становить +0,72, восьмих - +0,64, дев"ятих - +0,67. Взаємозв"язок між розглянутими даними найвищий у семикласників і досить високий в учнів восьмих-дев"ятих класів. Ці дані дозволяють думати, що рівень розвитку обсягу уваги є одним із факторів успішного засвоєння англійської мови.

Аналіз дослідних даних показав,що в учнів сьомих класів діапазон індивідуальних відмінностей показників концентрації уваги такий,як і у восьмикласників,який,у свою чергу,ширший,ніж у дев"ятикласників / ± 25; ± 25; ± 14 /.

Отже,з віком школярів сьомих-дев"ятих класів діапазон індивідуальних відмінностей за показником концентрації уваги звужується у 1,6 рази.Ці зміни в індивідуальних відмінностях свідчать про структурну перебудову концентрації уваги учнів.

Нами також були виявлені індивідуальні відмінності у розвитку мислительних операцій школярів цієї вікової групи.Діапазон індивідуальних відмінностей мислительної операції узагальнення звужується від ± 30 / 7 кл./ до ± 16 / 9 кл./.При цьому розвиток узагальнення семикласників становить 64,восьмикласників - 58,а дев"ятикласників - 73 відшуканих ознак.Розвиток узагальнення дев"ятикласників переважає у 1,1 рази семикласників.

Підчас вивчення словесно-логічного мислення були виявлені індивідуальні відмінності у його розвитку.Діапазон індивідуальних відмінностей семикласників та восьмикласників майже однаковий / ± 26,7; ± 26,6 /,але він значно ширший,ніж у дев"ятикласників./± 17 /.

Щодо розвитку словесно-логічного мислення,то він,згідно даних нашого дослідження,у восьмикласників збільшується в 1,03 рази у порівнянні із семикласниками,і у 1,3 рази в дев"ятикласників у порівнянні з учнями восьмого класу.

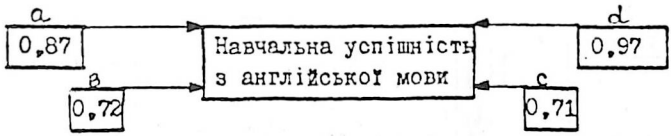
При вивченні операцій аналізу та синтезу ми виявили,що варіативність індивідуальних відмінностей не однакова у всіх вікових групах.Найбільший діапазон цих відмінностей у школярів сьомого класу /± 31/,який звужується у восьмикласників /± 27/,

але знову розширюється у восьмикласників /± 29/.Разом з тим поступово збільшується результативність у розвитку операцій аналізу та синтезу.Вона становить 55 умовних одиниць у семикласників,56 у восьмикласників та 67 у дев"ятикласників.Ці результати свідчать про підвищення здатності до розумових операцій аналізу та синтезу відповідно до віку учнів за умови успішного навчання.

Результати дослідження словесно-логічної пам"яті показали,що розвиток її обсягу в учнів дев"ятого класу переважає семикласників у 1,1 рази.Індивідуальні відмінності за цим показником звужуються від ± 32,6 /7 кл./ до ± 23,6 /9 кл./. Взаємозв"язок між розвитком словесно-логічної пам"яті та навчальною успішністю з англійської мови становить у семикласників + 0,44,восьмикласників – + 0,51,дев"ятикласників – + 0,44, тобто він яскраво виражений у школярів восьмого класу.Це вказує на те,що рівень розвитку словесно-логічної пам"яті найбільше впливає на успіхи у засвоєнні англійської мови школярів восьмого класу,але він також є одним із основних факторів засвоєння англійської мови для семикласників та дев"ятикласників.Результати дослідження розвитку механічної пам"яті учнів цієї вікової групи показали,що механічна пам"ять з віком погіршується.Під впливом навчання при опануванні знань школярі сприймають не лише зовнішні ознаки предметів та явищ,а й внутрішні суттєві зв"язки.Тому пам"ять з віком учнів стає все більше словесно-логічною.

Крім кореляційного аналізу,нами був здійснений і факторний.Маючи ці дані,ми змогли одержати структурний ансамбль впливу досліджуваних факторів шляхом застосування графічного методу кореляційних плеяд.

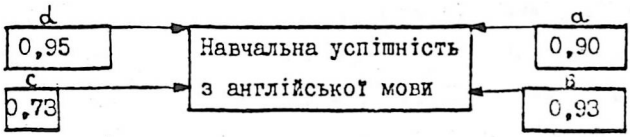
Щодо впливу різних властивостей уваги на шкільну успішність учнів сьомих класів з англійської мови,то структурний ансамбль зображений на мал. 1.

Мал. 1.

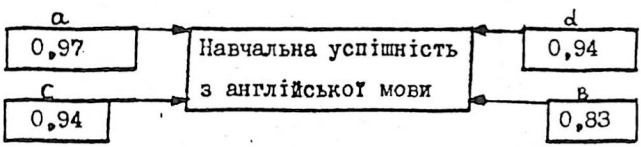
Умовні позначення: а - факторна вага за показником мовно-зорової уваги; в - за показником мовно-слухової уваги; с - за стійкістю уваги; d - за рівнем зосередженості.

Кореляційний та факторний аналізи дали змогу побудувати плеяду щодо впливу розвитку властивостей уваги восьмикласників на успішність з іноземної мови.Її можна зобразити так:

Мал. 2.

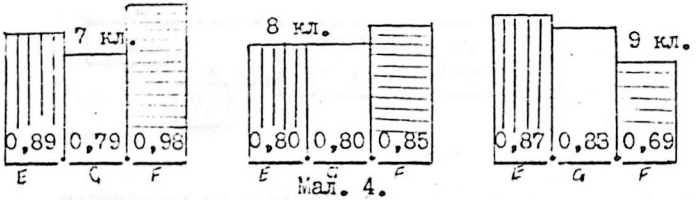
Увага учнів дев"ятого класу характеризується таким структурним ансамблем:

Мал. 3.

Отже,найбільший вплив серед властивостей уваги на успішність школярів з англійської мови має: для семикласників - рівень зосередженості,восьмикласників - рівень зосередженості та мовно-слухова увага,дев"ятикласників - мовно-зорова увага.

За допомогою кореляційного та факторного аналізів нами були побудовані діаграми, які відображають вплив розвитку мислення на шкільну успішність з англійської мови.

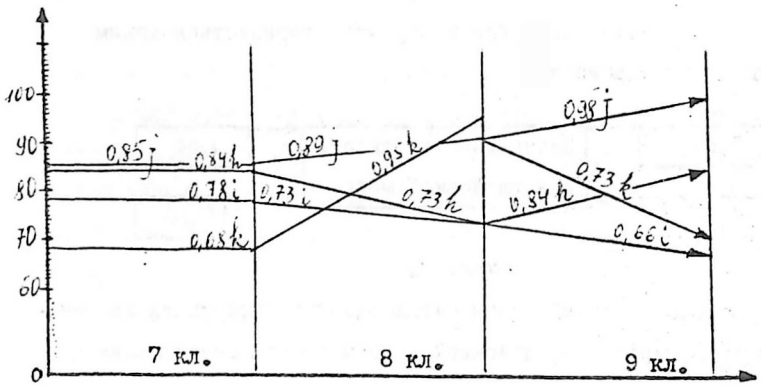

Мал. 4.

Умовні позначення: e – узагальнення, g – аналіз і синтез, f – словесно-логічне мислення.

Звідси виходить, що найбільший вплив на навчальну успішність з іноземної мови має: для семикласників та восьмикласників – словесно-логічне мислення, дев"ятикласників – узагальнення.

Динаміку впливу різних властивостей пам"яті на шкільну успішність учнів сьомих-дев"ятих класів з англійської мови покажемо за допомогою графіка, зробленого на основі кореляційного та факторного аналізів.

Мал. 5.

Умовні позначення пам"яті: j – зорова; k – слухова; h – словесно-логічна; і – механічна.

Отже, для семикласників та дев"ятикласників найвагоміший вплив на успіхи у засвоєнні знань з англійської мови має зорова та словесно-логічна пам"ять, а для восьмикласників – зорова та слухова. Рівень розвитку словесно-логічної та механічної пам"яті учнів восьмого класу перебуває майже на одному рівні.

У третьому розділі "Зв"язок навчальної успішності з індивідуально-типологічними особливостями учнів" описані психологічні передумови успішної навчальної діяльності з іноземної мови, виділені у відношенні до цілісної діяльності школярів, а також формуючий експеримент та його результати.

Відповідно до мети дослідження було виділено експериментальні класи та розроблена система індивідуальних завдань, яка передбачала діагностування успішності з англійської мови.

Для здійснення диференційованого підходу до школярів ми підготували психологічну характеристику для кожного класу, яка включала рівень розвитку індивідуально-типологічних особливостей учнів, що зумовлювали успішність з англійської мови.

До таких особливостей ми віднесли увагу, мислення, сприймання, рівень загального розвитку школярів, мотивацію та інтереси. Виходячи із рівня розвитку умінь та навичок сприймати, розмовляти, читати англійською мовою, ми умовно поділили клас на підгрупи, рівні за підготовкою, а також розробили ряд індивідуальних завдань для кожної із підгруп.

Робота із експериментальної методики органічно входила у навчальний процес: всі етапи формуючого експерименту безпосередньо йшли один за одним, з їх взаємопроникненням, що забезпе-

чувало їх наступність і сприяло поглибленій роботі учнів на кожному наступному етапі.Характер пізнавальної діяльності школярів на кожному етапі ускладнювався як за рахунок змісту завдань,так і за рахунок доцільних форм їх організації.

Формування комунікативних умінь,які стали основою мовленнєвої діяльності на уроках англійської мови,здійснювалося за такими складовими: тематичне планування,структурування змісту навчального матеріалу; визначення мети уроку; формування системи цільових завдань; передбачення проміжних та сукупного результатів уроку; формування цілей і результатів навчання для учнів з метою здійснення індивідуального підходу.

Для аналізу результатів експерименту ми розробили бальну шкалу,за допомогою якої визначили "найвищий" / 4 /,"високий / 3 /,"середній" / 2 /,"низький" / 1 / рівні сформованості уміння читати,говорити,сприймати усне мовлення.Ці рівні мали таке значення: 4 - рівень - 100 балів; 3 - рівень - 75-95 балів; 2 - рівень - 50 балів; 1 - рівень - 0 - 45 балів.

Порівняння даних,отриманих у формуючому експерименті з показниками контрольної групи,дозволило зробити висновок про ефективність даної форми роботи не лише для розвитку усномовленнєвих навичок та умінь,але і для розвитку навичок та умінь читати і писати.Необхідно відмітити також,що учні позитивно ставилися до виконання індивідуалізованих завдань.

Зміни у рівнях сформованості умінь та навичок читати, говорити,сприймати усне іншомовне мовлення подані у таблиці № 1.

Таблиця 1.

Показники зміни рівнів сформованості умінь та навичок учнів сьомих-дев"ятих класів читати,говорити,сприймати усне

іншомовне мовлення.

Рівні сформованості умінь та навичок	Класи	Кількість учнів / у % / К			Кількість учнів / у % / Е		
		Види мовленнєвої діяльності					
		Ч	Г	А	Ч	Г	А
4	7	9,3	7,4	9,1	16,6	16,6	18,5
	8	9,1	8,1	9,1	18,1	18,1	21,2
	9	18,5	18,0	14,8	25,3	25,3	30,4
3	7	24,1	23,5	22,2	33,3	31,5	30,3
	8	33,3	30,3	33,3	48,5	42,5	46,5
	9	33,3	30,4	29,6	44,4	42,5	40,5
2	7	50,0	51,8	51,9	44,4	46,3	46,3
	8	45,5	45,5	42,5	30,3	27,8	26,8
	9	40,7	40,7	44,5	27,3	26,5	25,4
1	7	16,6	17,3	16,8	5,7	5,6	4,9
	8	12,1	15,1	15,1	3,1	11,6	3,5
	9	7,5	10,9	11,1	3,0	6,7	3,7

Умовні позначення: К - контрольна група, Е - експериментальна група, Ч - читання, Г - говоріння, А - аудіювання.

На основі даних,отриманих у результаті експерименту, спеціальних анкет для батьків та учнів,спостережень за діяльністю школярів на уроках іноземної мови,нами була здійснена класифікація учнів,що розрізняються між собою рівнем сформованості механізму іншомовного мовлення.

До першої групи ми відібрали учнів,які успішно опановують іноземну мову.Серед них ми виділили чотири підтипи:

А-1. Для цих школярів характериними є: ініціативність, яскрава емоційна реакція на будь-яку репліку,відносна легкість у засвоєнні навчального матеріалу,підвищений інтерес до вивчення іноземної мови,швидке вирішення комунікативного,ситуативного завдання.Ці учні миттєво впізнають інтерферуючі елементи мовної системи іноземної мови,мають великий обсяг мовленнєвої продукції.Увага їх спрямована на мовленнєву діяльність.Рівень розвитку мислення - відносно високий.У школярів цього підтипу спостерігається рівновага мимовільного та довільного запам"ятовування.Систематичне вивчення іноземної мови вони поєднують з таким же вивченням інших навчальних предметів.

А-2. Характерними ознаками цього підтипу учнів є: високий рівень здатності до вивчення іноземної мови,який поєднується із позитивним ставленням до навчання взагалі.Увага - зосереджена,середній рівень розвитку мислення.Труднощі у навчанні іноземної мови вони намагаються подолати вольовими зусиллями.Окремі неуспіхи в оволодінні навчальним матеріалом спонукають цих школярів до покращення роботи.Швидкість виконання ними лінгвістичних та комунікативних завдань - помірна, спостерігається наявність значного обсягу мовної та мовленнєвої продукції.Рівень сприймання ними іноземної мови також добрий,а інтелектуальна,мовна,емоційна активність характеризується досить високим рівнем розвитку.

А-3. Для цієї групи властиві: успіхи в оволодінні іноземною мовою поєднуються із добрими знаннями рідної,іноді успішність з іноземної мови вища,ніж з інших навчальних дис-

циплін.Невдачі у навчанні обумовлюються цими школярами як випадкові.Їхня увага - зосереджена.В мовленні використовують стереотипні відповіді,мовленнєві кліше.Діяльність в цілому характеризується обережністю,високим самоконтролем,який має систематичний характер.Тому,в мовленні відсутні,або є невелика кількість помилок.Рівень розвитку мислення - середній.

А-4. Наступні ознаки є характерними для цієї групи учнів: успішність з іноземної мови поєднується з високим рівнем позитивного ставлення до інших навчальних предметів,відносно високий рівень розвитку пам"яті,увага - зосереджена,наявність пізнавальних інтересів взагалі.Ці школярі легко відтворюють зоровий вербалізований матеріал.Іноді вони рекламують свої успіхи,намагаючись зміцнити свій авторитет у класі.Учні даної групи позитивно ставляться до однокласників,які мають міцні знання з навчальних дисциплін,зокрема і з іноземної мови.Рівень розвитку мислення - відносно високий.

Крім цього нами була виділена група невстигаючих учнів, яку ми також поділили на чотири підгрупи.

Б-1. Характерними ознаками цієї підгрупи є: негативне ставлення до вивчення іноземної мови,що поєднується із труднощами у засвоєнні навчального матеріалу,намагання компенсувати неуспіхи у навчанні практичною діяльністю.Ці школярі невпевнені у своїх силах і не бажають підвищувати рівень знань.Іноді вони демонстрували нерішучість підчас виконання комунікативних завдань.Їх рівень сприймання - низький.Вони пасивні у спілкуванні,а неуспіхи в оволодінні навчальним матеріалом не спонукають їх до покращення роботи.

Б-2. Для учнів цієї підгрупи притаманні: слабкий стан здоров"я,занижена,але адекватна самооцінка,відсутність пізна-

вального інтересу,механічне заучування навчального матеріалу, намагання уникнути труднощів у навчанні.Увага цих учнів - не зосереджена.Вони швидко відмовляються від вирішення лінгвістичних та комунікативних завдань при перших невдалих спробах.Діяльність в цілому характеризується імпульсивністю,нетерплячістю,короткістю дій та незначним самоконтролем.

Б-3. Наступні риси характерні для школярів цієї групи: відносно низькі розумові здібності до навчання взагалі,відсутність пізнавального інтересу,відносно низький рівень розвитку мислення,пам"яті,уваги; велика кількість повторів,невдалих відповідей.Такі учні переважно займаються тим,що викликає в них безпосередній інтерес.

Б-4. Для учнів цієї групи такі ознаки є характерними: негативне ставлення до навчання взагалі,відсутність,або слабка любов до праці,високий рівень мислення,що компенсує інтелектуальну діяльність,не пов"язану з учінням в школі,емоційно-оцінювальний механізм переважає над діяльністю механізму самокорекції,що виявляється у відсутності емоційної рівноваги поведінки учня.

Такий поділ учнів дає можливість визначити методичну позицію педагога,а також практичну реалізацію диференційованого підходу до викладання іноземної мови.

У в и с н о в к а х підводяться підсумки дослідження та формулюються основні результати роботи.

1. Аналіз результатів дослідження підтвердив гіпотезу про те,що психологічні фактори неоднозначно впливають на засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів англійської мови;вплив цих факторів має динамічний характер і залежить від вікових особливостей учнів,їх досвіду та інших умов.

2. Рівні розвитку уваги, спостережливості, пам"яті, мислення учнів сьомих-дев"ятих класів впливають на якість засвоєння ними іноземної мови неоднозначно і динамічно.

3. Найбільший вплив на опанування англійської мови школярами сьомих класів мають: рівень зосередженості, словесно-логічне мислення, зорова та слухова пам"ять; восьмих класів - рівень зосередженості, мовно-слухова увага, словесно-логічне мислення, зорова та слухова пам"ять; дев"ятих класів - мовно-зорова увага, узагальнення, зорова та словесно-логічна пам"ять.

4. Одержані дані дозволили виділити різні типи учнів, які мають неоднакову навчальну успішність з іноземної мови. Здійснений поділ учнів відображає рівні розвитку в них уваги, спостережливості, пам"яті, мислення, а також наявність пізнавальних інтересів, мотивів, пов"язаних із вивченням іноземної мови та інших навчальних предметів.

5. Знання впливу психологічних факторів на успішне засвоєння іноземної мови дозволяє виділити умови підвищення ефективності цього процесу, однією з яких є, як показало наше дослідження, диференційоване навчання в групах виділених на основі рівнів розвитку уваги, мислення, пам"яті, спостережливості.

Разом з тим наше дослідження не претендує на розв"язання всього кола питань, пов"язаних з даною проблемою. У цьому плані подальшому вивченню підлягають механізми впливу не тільки психологічних, а й соціально психологічних і методичних факторів на якість засвоєння школярами іноземної мови і впровадження здобутих даних для побудови диференційованого навчання учнів на основі гуманітаризації, гуманізації, демократизації у спілкуванні вчителя іноземної мови з учнями.

Основні положення дослідження відображено в таких публікаціях автора:

1. Лила М.В. Динаміка психологічних факторів,що впливають на засвоєння учнями сьомих-дев"ятих класів іноземної мови /зміни у індивідуальних відмінностях/. //Психологічні фактори ефективного учіння учнів: Збірник статей за редакцією М.В.Левченка і О.В.Скрипченка. - Київ,1995. - С. 56-61.

2. Лила М.В. Методичні рекомендації з домашнього читання за романом Е.Л.Войніч "Овод". //Методичні рекомендації. - Переяслав-Хмельницький,1993. - 24 с.

3.Лила М.В. Роль слова у формуванні сенсу висловлювань. //Розвиток проблеми психолого-педагогічної науки у науково-технічній творчості молоді: Збірник наукових праць - Переяслав-Хмельницький,1992. - С.73.

4. Лила М.В.,Лила М.М. Творча особистість вчителя іноземної мови. //Психолого-педагогічні основи формування особистості педагога оновленої національної школи: Тези доповідей. - Умань,1992. - С. 83-84.

5. Лила М.В.,Лила М.М. Рідна мова у педагогічній спадщині Я.А.Коменського. //Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти: Тези доповідей. - Переяслав-Хмельницький,1992. - С. 50-52.

6. Лила М.В.,Лила М.М.,Мильнікова О.М. Переяславський скарб у психології. //Переяславська земля та її місце у розвитку української нації,державності й культури: Тези доповідей. - Переяслав-Хмельницький,1992. - С. 80-82.

7. Лила М.В.,Лила М.М.,Лой С.І. До психологічного портрету Кобзаря у біографії О.Кониського "Тарас Шевченко - Грушівський: хроніка його життя". //Другі Шевченківські читання,присвячені 150-річчю "Заповіту" і 155-річчю "Кобзаря": Тези доповідей. - Переяслав-Хмельницький,1995. - С. 140-142.

А н н о т а ц и я

Лила Магдалина Васильевна.Психологические факторы успешного усвоения учащимися седьмых-девятых классов иностранного языка.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 - педагогическая и возрастная психология.Украинский государственный педагогический университет имени М.П.Драгоманова,Киев,1996.

Получены показатели развития различных качеств внимания, наблюдения,памяти,мышления в учащихся седьмых-девятых классов и путем корреляционного анализа установлено их влияние на усвоение иностранного языка.Установленны группы успевающих и неуспевающих учащихся,а также составлены и аппробированы дифференцированные задания по иностранному языку с учетом ведущих психологических факторов.

A n n o t a t i o n

Magdalina Vasilyevna Lila. Psychological factors of successful mastering foreign language by the pupils of the seventh-ninth forms.

Dissertation applied for receiving of a candidate of psychological science.Field of specialization 19.00.07 - pedagogical and age psychology. Ukrainian State Teachers' Training University named after M.P.Dragomanov,Kiev,1996.

Indices of the development of different qualities of attention, observation,memory and thinking of pupils of the seventh-ninth forms were got and in a way of correlative analysis the influence of these psychological factors on mastering English was established.

The groups of advanced and poor pupils were picked out and the differentiative tasks in foreign language with regard for influence of leading psychological factors were worked out and introduce into

practice.

Ключові слова: психологічні фактори, успішність, диференціація навчання, факторна вага, кореляція.

Підписано до друку 29.01.1997 р. Об.І,2. Формат 60х84 1/16.
Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 16. Безкоштовно.
ДОД УДПУ ім. Драгоманова. Київ, Пирогова, 9.